ناسیۆنالیزم لـــــ

دەسەڵاتی نەتەوەیـ

لەفارسییەوە: ئەردەڵانئەفەرەجی

نا سیۆنا لیزم ، ئا یدیا یە کیکۆمە ڵا یە تی وسـیـاسـیـیـە ،ئـایـدیـایـەکـکـەلـە بـنـەرەتـداسـیـکـولارە ،یـەکـگـرتـوو بە خش ، یە کێتیخو لقێن ، چا و د ێر بە سە ر خە ڵکیخا کێکیتا یبە تبە نا سنا مە یە کیمێژ و و یو فە ر هە نگی ها وبە ش ، قە وا ر ە یسیا سیسە ربە خۆ و د ە سە ڵا تینە تە و ە ییو خە ڵکی ، لە هە وڵید ە ستە بە رکرد نید ا ها تو ویە کی گە ش ، بە ئا ما نج ، ها وتە رییلە گە ڵ پێو یستییە کا نیسە رد ە مود ە ستە بە ر کـردنـیـپـێـگـەیـەکـیـگـونـجـاولـە سیستمینێونە تە وە یی . نا سیۆنا لیزم بـەمـانـایـەکـیـنـاسـراولـەقـۆنـاغـی مۆ دێرنیزم ، هە ڵقولا ولە گۆ ڕانکا رییە سیا سییە کا نیکۆ تا ییە کا نیسە د ە ی هە ژ ە د ، بە تا یبە تشۆ ڕشیمە ز نی ئۆکتۆبریفەرانسەزانراوە .

هـەنـدێکـەس ،بـسـتـێـنـەکـانـی سـەرهـەڵـدانـیـنـاسـیـۆنـالـیـزملـە گۆ ڕا نکا رییە کۆ مە ڵا یە تی ، ئا بووریو سـیـاسـیـیـەکـانـیـئـەوروپـاپـاش ر ێنێسا نسبە تا یبە تروو د ا و ە کا نی سە د ە یشا نزە هە مبە دواوەولە وانە : دۆزیـنـەوەیـرێـگـادەریـایـیـە با ز رگا نییە کا ن ، رفرما سیۆ نئا ینیو ئە ند ێشە یروونا کبیرا ن ، بە تا یبە تی بە ها یئا زا د یخوا زا نە وئۆ ما نیستی با سکرا و لە شۆ ڕشیپیو ر یتنیز می سە د ە یشا زد ە هە میبریتا نیا د ە زانن . رەوتـێـکـکـەلـەلایـەکـبـووەهـۆی د ا بە ز ینیبە شێنە ییسیستمی فێئۆ د ا لیزمو لە نا وچو ونیھە رچی زۆ رترچە میکۆ ما ریمە سیحی ، یا ن

کۆ مە ڵە یھا و بە شیمە سیحیو لە لا یە کید یکە و ە بو و ە هۆ یبە رقە را ی دەوڵـەتـیـسـەرزەمـیـنـەکـان (Territorial states)هـاومـانـا لە گە ڵ چە مکە یا سا یو سیا سییە کا نی د ە سە ڵا تیپێشنیا رکرا ولە سیستمی سیا سیید ا بو و . هە ند ێ هە نگا وێك ئـەولاتـریـشـدەنـێـنـولـەسـەرئـەو با و ە ر ە بو و ن ، کە جۆ رێکیتا یبە تلە نا سیۆ نا لیز ملە ما نا و لە چە مکی نـیـشـتـمـانـپـەروەری،نـیـشـتـمـان پـــەرەســـتی(Patriotism)و خۆ ما ڵیچیە تیبە د ر ێژا ییمێژ و و بە رچا و د ە کە وێت . تە نا نە تلە هە ند ێك لە قۆ نا غە کا نلە مێژ وو د ا بە شێو ە ی د ە وڵە مە ند تریو ە ك" نا سیۆ نا لیزمی فـەرهـەنـگـی"یـانـنـاوەنـدی شا رستا نییە تیھا وبە شیتا یبە ت" لە تە وە ر ە یزما نە د اهێنە ر ە کان ، بە رهە م هێنە ریفە رهە نگ ، ستا ند ا رد وفە رمی لە پە یو ە ند لە گە ڵ را برد وود ا بوونیا ن هە بووەولە مپە یوە ند ە دا ، ئە دیبە کان ، شا عیرا نو بە تا یبە تیسرو ود بێژە کا ن رۆ ڵیتا یبە تیا ننوا ندووە . سە رە نجا م هـەنـدێـکلـەسـەربـنـەمـایـروانـیـنـی د یا لیکتیکیمێژ و و ییو بە تا یبە ت دیترمینیزمیئا بووری ، نا سیۆ نا لیزمبە دیـاردەیـەکـسـەرچـاوەگـرتـوولـە سە رد ە میبو رژوا زید ە زاننولە سە ر ئـەوبـاوەرەبـوونـکـەلـەپـرۆسـەی چـارەهـەڵـنـەگـریـجـیـهـانـگـیـری سـۆسـیـالـیـزمـیـنـێـونـەتـەوەیـی تـواوەتـەوە . بـەهـەرحـاڵـهـەرواکـە ئا ما ژە یپێد را ، نا سیۆ نا لیزمبە ما نا ی

ـــــة رةوتي ميَذوودا

ـــــى و جيهانگيرى

سيستما تيكه كه ى ، به رهه ميگۆ رانكا رييه كۆمه لاَيه تيو سيا سييه كا نيكۆ تاَ ييه كا نى سه د ه يهه ژد ه له ئه مريكا يبا كوو رو له ئه وروپا و به تا يبه تبه ها د ه ستنيشا ن كرا و ه كا نله شۆ ڕشيمه زنيفه ر ه نسا و له وانه : "ئا زا دى ، يه كسا نيو برا يه تى" و بنه ما كا نيسيكۆ لا ر يز م ، ليبر ا لَيز مو تا كه خوازيد ه ستنيشا نكراوله جا ڕنا مه ى مافيمرۆڤوشارۆمەندبوونبووە.لە لا يه كيد يكه و ه له به ر تيشكيشۆ ڕ شى ئاماژەپێكراو،دەسەلاَتيجێگيرلە دەسەلاَتوهێزيپاشاكانبەسەر د ه سه لاَ تينه ته و ه ييهه لَقو لاَ وله نا خى خەڵكەوەيگواستەوەودەوڵەتى سەرزەمێنەكان(Territorial state) له سه رسێ بنه ما يپا را ستنييه كپا رچه يى خا ك ، سه ر به خۆ ييسيا سيو د ه سه لاَ تى نه ته و ه ييبو و نبه سيستميد ه و لَه ت نەتەوەكان(Nation- states).هەر بۆ يه سه د ه ينۆ زد ه هه ميا ننا ونا سه د ه ى نا سيۆ نا ليزميئه وروپا يى . سه ر ه رايئه وه ى كەيەكێتيپيرۆزى(Holy Alliance)) به مه به ستيبه ر گر تنله بز و و تنه و ه سه ربه خۆ ييو ئا زا د يخوازانه كا نله ئه وروپا به ر پا بو و ، به لاَ منا سيۆ نا ليز مله پێك گه يشتنيليبر ا لَيزم ، له سه رره وتيگه شه ى پێشكه وتنخو ا زا نه يخۆ يبه رد ه وا مبوو ؛ هه رواكه له سا لَى (١٨٣٠) به سه ركه وتنى لەبەلژيكويۆنانولەسالَى(١٨٧١) گه يشته ئه نجا مييه كێتيته وا و يئا لَما نو ئيتا ليا . جگه له كا ريگه رييه كا نيشۆ ڕشى مەزنيفەرەنسالەهەڵگيرسانى بزووتنه وه ينا سيۆ نا ليستيو ليبرا ليستى ،

ته نها به ئه وروپا و ه سنوو رد ا رنه بوو ه ، به لَكو ر ه نگد ا نه و ه يتا يبه تيخۆ يله با قى ولاَتانيديكەولەوانەكۆمەڵەولاَتانى ئه مر يكا يلا تينهه بو و و له ژێر پۆ ششى ئيلها مله با يه خه كا نيشۆ ڕشينا و برا و و گه ڕا نه و ه يئه فسه را نيبه شدا رله شۆ ڕشى فەرەنسابەوناوچەيە،رێخۆشكەى بزووتنه وه سه ربه خۆ ييخوازه كا نوئا زا دى خو ا زا نه كا نبه مه به ستيرزگا ريله كۆ تو بەنديداگيركەريسپاينياوپاشان پورتوگانبوو.لەتيشكيجەنگە سه ر به خۆ ييخو ا زا نه كا نيبا كو و ر و به رێبه ريژێنێرا لَ ميرا ندا ، ژێنێرا لَ نا پلئۆ نو سيمونبوليوا روخه با ته ئا زا د يخوازانه كا نى باشووربەرێبەريخۆزەسانمارتينو برنا ردۆ ئۆ هيگينز ، سه ربه ۆخييزۆربه ى ولاَ تا نيئه مكيشو ه ر ه له سا لَى (١٨٣١) به دواوه ها ته ئه نجا م . سه ر ه ڕايئه وه يكه شۆ ڕشيمه زنيفه ر ه نسا كا رێگه رييه كى رێژەييشيلەسەرئاسياهەبووولە سه ر ه تا يسه د ه ينۆ زد ه هه م ، هه ند ێكله ولاَ تا نيئا سيا ييو ه كئێرا نكه وتنه با زنه ى سيا سه تو د ا نو ستا نيئه و رو پا ، به لاَ م بزووتنه و ه نا سيۆ نا ليستييه كا نبه ئا ما د ه بوونوبەشداريخەڵكلەسەدەى بيسته مه وه سه ريهه لَدا . يه كه مينكا ردانه وه وكا ريگه رێئه مچه مكه شۆ ڕشيمه شروته لەسالَى(١٩٠٦)يئێران،بزووتنەوەى توركەگەنجەكانوحزبيكۆنگرەى هيند وستا ند ه ركه وتكه هه رهه مو ويا ن لەگەڵكۆسپولەمپەريناوخۆييو د ه ستێو ه ردا نه د ه ر ه كييه كا نيتا يبه تبه خۆيا نبه ره وڕووبوونه وه . جه نگيجيها نى

يه كه م ، كا ريگه رييه كا نيگۆ ڕانيبه شێنه يى تايبەتيلەسەرسيستميزالَى نێو نه ته و ه ييئه و كا تد ا نا . يه كێكله و نيشا نا نه له سيستميجيها نيپا شئه و جه نگه ، د ه ستنيشا نكرا وله جا ڕنا مه ى نه ته و ه يه كگرتوو ه كا ن ، ما نا يسه ر ه كى ئا زا ديديا ريكردنيچا ر ه نووسينه ته وه كا ن بوو ؛ ما نا يه ككه پێشو ترله رێبا زيئا شتى لينينو جا ڕنا مه يچا رد ه ييا سا يو يلسۆ ن پێشنيها د كرا بو و . جێيئا ما ژ ه يه كه د ه سته به ر بو و نيئه مپر سه به مه ر جى رووخا نيئيمپرا تۆ رييه كا نيئه وسه رد ه مه ى وەك؛ئيمپراتۆرينەمسا_ مەجارستان، ئيمپر ا تۆ ر يعو سما نو تا را د ه يه كيش ئيمپر ا تۆ ر ير و سيا بو و كه له ئه نجا مى بەرێوەبردنيلەئەوروپا،ولاَتانێكى سه ربه خۆ ينوێ وله وانه ليتوانى ، ليتونى ، ئێستو و نى ، فه نلا ند ، پۆ له ند ا ، چێك ئۆ سله ڤا كيا ، مه جا رستا نو ئا لَبا نيله دا يك بو و ن . به لاَ مبه ڕێو ه برد نيئه ميا سا يه له ولاَ تا نيئا سيا ييژێرد ه سه لاَ تيعو سما نى به هۆ ييبو و نينا ته با ييله نێو ا نگرێبه سته نهێنييه كا نيكا تيجه نگو گر ێبه سته ئا شكرا وراگه يه نرا وه كا ن ، له گه ڵ گرفت بەرەوڕووبووەوە.سەرەنجامبۆ چا ر ه سه ر يئه مكێشه يه ، سيستمى نەتەوەييبۆولاَتانيعەرەبيژێر د ه سه لاَ تيئيمپر ا تۆ ريعو سما نيو له وا نه عێرا ق ، فه له ستين ، سو ريا ولو بنا نو ئا لَما نيئه فر يقا ييد ا گير كا رييا ن پێشبينيكرد.هەندێكلە د ه سه لاَ ته ، نه ته و ه ييبو ونيا نبه يه كه مينهه نگا وييا سا يو سيا سى

زا نیبۆ رزگا ربوونله دا گیرکا ری .
به هه رحا ڵ به ڕێو ه برد نییا سا ی
ئا زا د ید یا ریکرد نیچا ره نو وسی
نــه تــه وه کــا نــلــه هــه مــوووڵاتــه
دا گیرکرا وه کا نیئا سیا وئه فریقا بڵاو
نــه بــووه وه وتــه نــیــا بــه بــه ڕێــوه بــردنــی
سیستمینه ته و ه ییله نا وچه ئا ما ژ ه
پــێــکــراوه کــا نــکــۆتــا یــیــهــات.هــه رواکــه
ئه ند ا ما نیسه ره تا ییر ێکخرا وینه ته و ه
یه کگرتو و ه کا نله ئا سیا ته نیا و ڵا تا نی
ژا پۆ ن ، چین ، تا یله ند وئێرا نیله خۆ گرتو
له ئه فریقا ییه کا نیشته نیا دووو ڵا تیلیبریا
وئه فریقا ییا شو ورئه ندا مبوو ن . هه لبه ت
له سا ڵه کا نید وا ترد ا وڵا تا نیئه فغا نستا ن ،
عه ره بستا نیسعو و د یو عێرا قله ئا سیا و
و ڵا تا نیمیسر و ئیتیۆ پیله ئه فر یقا به
کۆ مه ڵیگشتینه ته و ه یه کگرتو و ه کا ن
په یو ه ستبوو ن . به تا یبه تله وڵا تیمیسر
بزووتنه وه ینا سیۆنا لیستی"سعد زغلول"
له سه ر به خۆ ییو په یو ه ستبو و نیبه
کۆ مه ڵیگشتینه ته و ه یه کگرتو و ه کا ن
ر ۆ لێکیتا یبه تینو ا ند . پا شجه نگی
جیها نید وو ه مله جا ڕنا مه یگه رد وو نی
ڕێکخراوینه ته وه یه کگرتووه کا نجا رێکی
دیکه د ه سته به ربوونیئا زادیدیاریکردنی
چــاره نــووســیــنــه تــه وه کــا نــوپــێــویــســتــی
کــۆتــا یــیــهــه رچــیــزووتــریــســیــســتــمــی
دا گیرا کا ریوێرا ییا به ند بوونبه رێزدا نا ن
بۆما فیمرۆ ڤوئا زادییه بنه ڕه تییه کا ن ، به
بــێ هــیــچــچــه شــنــه هــه ڵاواردنــێــلــه بــواری
ره گه زی ، نه ته وه یی ، زما نیوئا ینیو ه ك
ئا ما نجه کا نیجا ڕنا مه که پێشبینیکرا . به
تــا یــبــه تخــرۆشــا نــه کــا نــوبــزووتــنــه وه
نا سیۆ نا لیستییه کا نله ئا سیا وئه فریقا به
مه به ستیسه ربه خۆ ییوئا زادیبوو ه هۆ ی
ئه و ه یکه ژما ره یئه ندا ما نیسه ره تا ی
ڕێکخرا وینه ته و ه یه کگرتو و ه کا نبگا ته
(٥١) وڵا ت . له به رتیشکیپرۆ سه یکۆ تا یی
دا گیرکا ریژما ره یئه ندا ما نیئه وکۆ مه ڵه یه
گه یشته (١٩٢) مندا ڵ . به وته یه کد یکه به
ســه رکــه وتــنــیــهــه مــه لایــه نــه ی
نا سیۆ نا لیسته کا ن ، کۆ مه ڵه یجیها نی
(Uiniversality)خاڵیجێییسه رنجی
ڕێکخرا وینه ته و ه یه کگرتو و ه کا نها ته
د ی . له لا یه کید یکه و ه ئه مرۆکه له سا یه ی
پرۆسه یجیهانگیری(Globalization)
وریجــیــۆنــا لــیــزمــیــنــا وچــه یــی
(Regionalization)،هــه روه هــا
کا ریگه رییه کا نیلاو ه کییه کا نیجیها نگیریو
لــه وانــه (Fragmentation)،
نا سیۆ نا لیز متو و شینو شستێکبو و . له
لا یه کسه رهه ڵدا نیشۆ ڕشیپه یو ه ندییه کا ن
وزا نیا ری ، بوو ه ته هۆ یکو رتبوونه و ه ی
هه ر چیزۆ ر تر مه و د ا کا تو شو ێنه کا نو
دا نوستا نه کا نینێوا نتا که کا ن . ئه نته رنێت ،
پــه یــوه نــدیــه زانــســتــیــوکــولــتــووریــو
د ا نو ستا نه د ا ر ا ییو با ز ر گا نییه کا نله
پــانــتــا یــیــجــیــهــا نــیــمــســۆگــه رکــردووه .
جیها نگیر یو یڕا یئه و ه یکه له بوا ره کا نی
ئــا بــووری،بــا زرگــا نــی،دارایــیــو
فه ر هه نگییه کا نها سا نکا ریگه و ر ه ی
پێکهێنا و ه ، به ڵا مله لا یه کید یکه شه و ه
بو ه ته هۆ یها سا نکا ریله بوا ریپا ڵنه ر ه
جو گرا فییه کا نیو ه ککۆ چیکرێکا را نبه
یا سا یونا یا سا ییه کا ن ، گوا ستنه وه یما د ه
هۆ شبه ر ه کا ن ، جینا یه ته ر ێکخرا و ه
نــێــونــه تــه وه یــیــه کــا نــوچــالاکــیــیــه
تیرۆ ریستییه کا نله جیها ندا وزۆ رێکله
چــالاکــیــیــه کــا نــودانــوســتــا نــه ئــا مــاژه
پێکراوه کا ن ، به ده رله کۆنترۆڵیده وڵه تا ن
وسنو وره جو گرا فیا ییو سیا سییه کا ن
به ڕێه ود ه چن . له ئه نجا مدا ئه مرۆکه بۆ

چا ر ه سه ر یپر سو کێشه کا نیمرۆ ڤله
ئا سته جیا وا زه کا ندا ، ته نیا یا رمه تی
د ه وڵه تا نکا فینییه ، به ڵکو به شدا ریو
ها وکا ریر ێکخرا وه نێونه ته وه ییه کا نی
کــۆمــه ڵــگــا یمــه ده نــیر ێــکــخــراو
(Organized Civil Societies)و
کــه رتــیــتــا یــبــه تــیــچــالاك(Dynamic
Private Sectors)یشپێویسته . له
لا یه کید یکه وه برد نه سه ره وه یگیا نی
جــیــهــا نــیــشــتــمــا نــی
(Cosmopolianism)لــه نــێــو
تا که کا نیمرۆ ڤدا ده بێته هۆ ییپێکها تنی
ویژدا نیها وبه شو چا لا کیمرۆ ییو یه کێتی
وها وکا رییله نێوا نتا که کا نوگرووپه کا نی
کۆ مه ڵگا جیا وا زه کا نله گه ڵ یه کتر . به
جــۆرێــکــکــه ئــه مــرۆکــه بــه رێــکــخــســتــنــی
کۆ بوونه وه یه کینا ڕه زا یه تید ه ربرینله
به را مبه ربڕیا ره کا نیهه شتو ڵا تیزلهێزی
ئــا بــووریــســه بــاره تــبــه پــرســیــئــا بــووری،
بــا زرگــا نــیــئــا بــووریجــیــهــا نــیــویــان
کۆ بوونه وه یرێکخرا وه جیها نییه کا ن ،
خوا زیا ریئه وه نکه له بڕیا ره کا نیخۆ یا ن
که د ه بێتپا را ستنیما فه کا نیمرۆ ڤ
تێیا ندا ، پا رێزگا ریله ژینگه وگه شه ی
ئا بووریبه رد ه وامره چا وکرابێت ، د ه بن .
له ورە هه نده وه که برووسکه یجیها نگیری
چا ودێربه سه رپه یو ه ندییوڵا تا نیئه ندا می
کــۆمــه لــه یــگــشــتــیــهــا وتــه ریــبــلــه گــه ڵ
با یه خه کا نید یموکرا سییه و هه رله م
پێنا وه دا ریۆ جو لیزمینا وچه یشله سه ر
بــنــه مــا یــره چــا وکــردنــیــســیــ کــوچــکــه ی
دیموکرا سی ، ما فیمرۆ ڤ ، ده سه ڵا تییا سا
بنیا تنرا وه وپه یو ه ستبوو نیئه ندا می
نو یێ مه رجیپا به ند بوونیبه سێ خا ڵی
ئا ما ژه پێکرا وه ، له پا ڵ نا سیۆ نا لیزمکه
وه کپێشووترپا رێزگا ریله یه کپا رچه یی
خــا کــده کــرد،بــنــه مــا یــنــۆرمــیــره وتــی
جیها نگیریو پێ ره وکرد نید یموکرا سی ،
ما فیمرۆ ڤو د ه سه ڵا تییا سا ، پرسێکی
پێو یستو له کۆ تا یید ا حا شا هه ڵنه گر
د ه بێت .